

*Osmanlı'nın Zor Yıllarında Rumeli
Göçmenlerinin Türk Basınındaki Sesi:
'Muhacir' Gazetesi (1909-1910)*

*Voice Of The Rumelia Immigrants In Turkish Press During The
Ottoman Empire's Harsh Times: 'The Immigrant' Newspaper
(1909-1910)*

Züriye ÇELİK*

ÖZET

Osmanlı Devleti 1699 Karlofça antlaşmasından sonra mütemediyen toprak kaybetmeye başlamıştır. Kaybedilen topraklarda kalan binlerce Türk ve Müslüman ise yaşadıkları sıkıntılar, gördükleri baskı ve zulümler sebebiyle yurtlarını bırakarak Osmanlı sınırları içerisine doğru göç etmiştir. Muhacirlere devlet eliyle komisyonlar kurulmuş ve uygun yerler bulunarak yerleştirilmiştir. Bunun yanında muhacirlerin menfaatini sağlamak ve sıkıntılarını duyurmak amacıyla yerli ve yabancı cemiyetler kurulmuştur. Bu cemiyetlerden birisi olan Rumeli Muhâcirîn-i İslâmiye Cemiyeti, yayın organı Muhacir gazetesi vasıtasıyla muhacirlerin durumlarını tetkik ederek, sıkıntı çekenlerin ahvalini anlatmıştır. Osmanlı Devleti'nin sınırlarının sürekli olarak değiştiği ve küçüldüğü bu dönemin en önemli sosyal sıkıntılarından olan göçlerin basın eliyle ele alınışı konunun netleşmesine farklı bir boyut kazandırmaktadır. Çalışmamızda bu karışık ve acılı dönemde muhacirlerin ahvali, onlar için çıkarılmış bir gazetenin gözüyle, basın perspektifinden incelenecektir.

ANAHTAR KELİMELELER

Muhacir, Göç, Balkan, Rumeli, Basın

ABSTRACT

The Ottoman Empire started to constanly lose lands after the Treaty of Karlowitz in 1699. Thousands of Turks who were stranded in the lands lost immigrated into the Ottoman lands as a result of the suffering and the oppression they faced. Immigrants were settled to appropriate locations by commitees commisioned by the state.

On the other hand, in order to get help to these immangrants and provide a voice to their needs, domestic and foreign societies were established. One of these societies "Rumelia Muslim Immigrants Society" analyzed the welfare of the immigrants

* Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi Ana Bilim Dalı.

and spoke about the circumstances of those in need via its newspaper: The Immigrant newspaper. The fact that the migration as one of the most problematic distresses of this period during which the Ottoman Empire's borders constantly changed and got smaller was handled by the press warrants the situation in a different dimension. In this study, the circumstances which the immigrants faced in this confusing and painful times are going to be analyzed from the perspective of the press via the newspaper that was published for them.

•

KEY WORDS

Immigrant, Migration, the Balkans, Rumelia, Press

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, XVI. yüzyıldan itibaren duraklama dönemine girmiş ve 1699 Karlofça antlaşmasından sonra mütemadiyen toprak kayıpları yaşamaya başlamıştır. XVII. yüzyılda, gerilemeyi durdurmak ve batı karşısındaki üstünlüğü tekrar kazanmak için ıslahatlar yapılmaya başlanmış olsa da ıslahatlar daha çok askerî alanda düşünüldüğü ve gerilemenin asıl sebeplerini ortadan kaldırmadığı için başarılı olunamamıştır. Avrupa ise XIV. ve XV. yüzyıllarda rönesans ve reform dönemlerini; XVIII. ve XIX. yüzyıllarda da iki sanayi devrimini yaşayarak kendini şekillendirmiş; denizaşırı sömürgelerinden gelen kaynaklarla malî yönden ilerlemeye başlamıştır. Avrupa'nın sosyal, siyasî, ekonomik ve kültürel gelişmelerine yabancı kalan Osmanlı Devleti uzun yıllar devam eden savaşların etkisiyle büyük sıkıntılara düşmüştür.

XIX. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti yıkılma sürecine girmiştir. Balkan milletleri Fransız ihtilalinin getirdiği milliyetçilik akımının, batılı devletlerin Balkanlarda oynadıkları oyunların ve özellikle Rusya'nın desteği ile (Ülman, ? : 272) birer birer ayaklanmaya ve bağımsızlık istemeye başlamışlardır. Böylelikle Balkan topraklarında başlayan çözülme süreci nihayete ermiştir. İlk olarak 1829'daki Yunan ayaklanmasıyla bağımsız bir Yunan devleti kurulmuştur. Bu durum, diğer Balkan devletlerine örnek olmuş; bu tarihten itibaren çözülme hızlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin Tanzimat(1839) ve Islahat(1856) fermanlarını ilan etmesi, yaşanan çözülmenin önüne geçememiştir.

Bağımsız bir Yunan devleti kurulmadan önce Balkanlardaki ilk kıpırdanış Sırp isyanı ile olmuştur. Yunan devletinin kurulmasının akabinde Avrupa devletlerinin ve Rusya'nın kışkırtmalarıyla Bosna ve Hersek, Bulgaristan, Karadağ ve Sırbistan'da isyanlar baş göstermiştir. Nitekim 13 Temmuz 1878'de imzalanan 64 maddelik Berlin antlaşması ile Karadağ, Sırbistan ve Romanya bağımsızlığını kazanmıştır. Ardından Bulgaristan, Girit ve Arnavutluk da Osmanlı sınırları dışına çıkacaktır.

BALKANLARDA ÇÖZÜLME İLE BİRLİKTE YAŞANAN GÖÇLER

XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin Balkan milletleriyle ve özellikle Rusya ile yaptığı savaşlar ve Balkan milletlerinin lehine sonuçlanan antlaşmalar yöre halkının hayatını zorlaştırmıştır (Kasaba, 1998: 339-340). Bununla birlikte bu topraklarda yaşayan Müslüman halkın göç etmesine yol açmıştır. Balkanlardan yapılan göçlerin arka planında Balkan milletlerinin Müslüman

halka karşı tecavüzkâr davranmaları, baskı kurarak gündelik yaşamlarını zorlaştırmaları ve zulmetmeleri yatar. Öyleki, Osmanlı topraklarına göç etmek için yola düşen muhacir kabilelerini dahi kılıçtan geçirmişlerdir. 1877'de Varna yolu üzerinde bulunan bir Türk muhacir kafilesinin Rus süvarileri tarafından kılıçtan geçirilmesinin ardından daha uzaktaki Kızanlık, Havsa, Babaatık (Babaeski), Pınarhisar ve Hayrabolu gibi bölgelerdeki Müslüman halk korkuya kapılarak göç etmeye başlamıştır (İpek, 1994: 111).

Osmanlı'nın eski gücünü yitirmesi ile birlikte Balkan topraklarından çekilme sürecinin başlaması, beraberinde Müslüman halka karşı acımasız katliamları ve haksızlıkları getirmiştir. Halk akın akın Osmanlı topraklarına göçe etmeye başlamıştır. Doğu Rumeli bölgesindeki Müslüman halk, Bulgaristan Türklerinin Şûrâ-yı Emâret üyesi Hacı Mehmed Ali Ağa'ya sundukları layihada göç etme sebeplerini açıklamıştır. Layihada; seçim sistemi, vergi, askerlik, resmî ve adli işler ile her türlü kamu hizmetlerinde Müslümanlara karşı adaletsizlik ve haksızlıkların olduğu; Bulgar komşularının şiddet ve baskı uyguladığı; Müslüman halka haksız borç yüklendiği ve din serbestliğinin olmadığı belirtilir (İpek, 1994: 149).

Osmanlı Devleti, kuruluş ve yükselme dönemlerinde fethettiği topraklara Müslümanları iskân ediyor, buralara Türk kültür ve medeniyetini getiriyor, adaleti ve hoşgörüsü ile yöre halkının kendisini benimsemesini sağlıyordu. Böylelikle devamlı olarak içten dışa doğru bir genişleme ve iskân politikası güdüyordu. Ancak, Türk kültür ve medeniyetiyle İslâm'ın getirdiği adaleti ve hoşgörüyü yaydığı bu topraklardan artık çekiliyor; bu sefer dıştan içe doğru bir gerilemeye mecbur tutuluyordu.

Osmanlı döneminden itibaren meydana gelen göç olaylarını dört gruba ayırmak mümkündür: 1877-78 Osmanlı-Rus savaşına kadarki göçler, ilk dönem göçlerdir. Bu savaştan Balkan savaşlarına kadarki göçler, ikinci dönem göçler; Balkan savaşlarından Cumhuriyet dönemine kadarki göçler de üçüncü dönem göçlerdir. Son dönem göçler ise, Cumhuriyet döneminde meydana gelen göçlerdir (Aydın, 1993: 34). Bu dönemler içinde çok sayıda muhacir, toprağını ve yurdunu terk ederek göç etmiştir. Sadece 1806-1812 tarihleri arasında yaklaşık 200.000 Müslüman göç etmiştir (Ağanoğlu, 2001: 100). 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşına kadar da Osmanlı devleti 1 milyondan fazla muhaciri iskân etmiştir (Erkan, 1999: 614). Savaş esnasında bir bu kadar muhacir daha göç etmek zorunda kalmıştır (Doğanay, 1980: 363-365). Balkan savaşlarında Osmanlı Devleti Avrupa'daki topraklarının %83'ünü kaybetmiştir (Halaçoğlu, 2002: 888). Savaş esnasında Bulgar zulmünden kaçarak yaklaşık 440.000 Türkün göç etiği belir-

tilmektedir (Maranki, 1993: 285). 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı sonrasında gelen muhacirler gibi, göç edenler yine önce geçici iskân bölgelerine gönderilmiştir.

Kafkasya ve Doğu Anadolu'dan gelen muhacirler Erzurum'a; Balkanlardan gelenler ise İstanbul'a doğru yola çıkıyordu. Osmanlı Devleti muhacirleri önce şehirlerin cami, medrese ve tekkeleri ile konak veya bağ evleri gibi geçici iskân bölgelerine gönderiyordu. Daha sonra bu kişiler daimî olarak iskân olunacakları yerlere sevk ediliyordu. Muhacirler Anadolu'ya iki güzergâhtan ulaşmaktaydı. Birinci yol İstanbul üzerinden; ikinci yol ise Varna, Ahyolu Bergosu, Tekirdağ, Dedeağaç ve Selânik gibi liman ve iskeleler üzerinden geçiyordu (İpek, 1999: 665).

MUHACİRLER İÇİN KURULAN KOMİSYONLAR VE CEMİYETLER

Muhacirler İçin Kurulan Komisyonlar

Osmanlı Devleti bir yandan uzun süren savaşların ve bir bir kendisinden kopan toprakların verdiği ıstıraplarla boğuşurken bir yandan da kaybedilen topraklarda kalan Türk ve Müslüman halkın Osmanlı sınırları içerisine doğru göç etmeye başlaması sebebiyle muhacir iskânı sorunu ile karşı karşıya kalmıştı. Gelen muhacirler için uygun yerler bulunup iskânlarının yapılması ve iaşelerinin sağlanması gerekiyordu. 1849'da Macar mültecilerinin iskânı için özel bir komisyon kurulmuştu (Dündar, 2001: 57). Ancak henüz bu dönemde bütün muhacirleri kapsayacak genel bir komisyon yoktu. İlk Muhacirin Komisyonu Ticaret Nezaretine bağlı olarak 5 Ocak 1860'da Çerkez ve Nogay muhacirlerinin iskânı sebebiyle oluşturulmuştu. 1875'de ise Zaptiye Nezareti'ne bağlı olarak Muhâcirin İdaresi kurulmuştu (Dündar, 2001: 58-59).

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası Osmanlı topraklarına gelen muhacirler için 1878 Temmuzunda İdare-i Umûmiye-i Muhâcirin Komisyonu ve bu komisyona bağlı şubeler oluşturulmuş, ancak komisyon 1882'de lağvedilmişti. 1897 Osmanlı-Yunan savaşı sonrası Balkanlardan gelen muhacirler için padişahın başkanlık ettiği Muhâcirin Komisyon-ı Âlisi kurulmuştu (Dündar, 2001: 59). Bu komisyonun görevlerinin Aralık 1905'de düzenlendiği, muhacir sayısının azalması sebebiyle 1909'da lağvedildiği bilinmektedir (Yılmaz, 1999: 592). Bu tarihten sonra da çeşitli komisyonlar kurulmuştur (Dündar, 2001: 57-62). Nihayet 13 Mayıs 1913'de kabul edilen İskân-ı Muhâcirin Nizamnâmesi ile muhacirlerin sıkıntıları giderilmiş, kurulan komisyon ve müdürlükler vasıtasıyla iskân işleri sistemli hâle getirilmiştir.

İstanbul'daki Sevkiyat-ı Muhâcirin Komisyonu sevk işlemleriyle; İskân-ı Muhâcirin Komisyonu da muhacirlerin sıkıntılarıyla ilgileniyordu. Hilal-i Ahmer Cemiyeti ise, iaşelerinin temini için uğraşıyordu (Ağanoğlu, 2001: 187).

Rumeli Muhâcirîn-i İslâmiye Cemiyeti

Muhacirler için devlet eliyle kurulan çeşitli komisyonlar dışında muhacirlerin menfaatini amaçlayan; gerek onların ihtiyaçlarını karşılamayı gerekse karşılaştıkları sorunları giderebilmeyi uman yerli ve yabancı cemiyetler kurulmuştur. Bu cemiyetlerden birisi de çalışmamıza esas teşkil eden ve Muhacir gazetesini çıkaran Rumeli Muhâcirîn-i İslâmiye Cemiyeti (RMİC)'dir.

II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden ve Meşrutiyetin ilan edilmesinden sonra 1876 Kanun-i Esasi'sinde değişiklikler yapılmıştır. Buna göre, hafiye-lik kaldırılırken dernek kurma ve toplanma hakkı verilmiştir. 1909 Ağustosunda Cemiyetler Kanunu düzenlenmiş, bu tarihten itibaren yeni birçok cemiyet kurulmuştur (Tunaya, 1984: 367-368, 371). RMİC de meşrutiyetin getirdiği özgürlük coşkusu içinde kurulmuş bir cemiyettir. Aynı zamanda Muhacir gazetesi bu cemiyetin yayın organı olarak çıkarılmaya başlanmıştır. Cemiyet, gazetede siyasî cemiyetlerden sayılmıştır (Muhacir, 19 Şubat 1910: 4).

Dönemin gazetelerinden Sabah'ta Osman Kemal imzalı yazıda (Sabah, 29 Teşrin-i Sâni 1908: 3) cemiyetin kuruluş müjdesi verilirken amaçları da sıralanır. Buna göre; RMİC, Osmanlı topraklarına göç etmiş muhacirlerin ve göç etmeyecek Osmanlı sınırları dışında kalmış Müslümanların haklarını müdafaa etmek; muhacirlere ziraat, sanayi, ticaret ve maarif konularında yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur. Osman Kemal, yazısında cemiyetin hedeflerini açıklamıştır. Buna göre; cemiyet, şubeleri ve muhabirleri vasıtasıyla Rumeli'den gelecek muhacirlerin en uygun yerlere yerleştirilmesine kılavuzluk etmeyi ve geldikten sonraki haklarını savunmayı ilk hedefler olarak belirlemiştir. Bununla birlikte Osman Kemal, bu topraklardaki Müslümanlara, hakları konusunda tavsiye vereceğini, zulüm ve hakaret gördükleri takdirde gerek Bâbîâli gerekse Avrupa devletleri nezdinde teşebbüs ederek zulüm ve hakareti engelleyeceğini anlatmıştır.

RMİC, Osmanlı sınırları içindeki ve sınırlar dışında kalmış Müslümanların haklarını tüm gücüyle savunmuştur. Cemiyetin faaliyetleri gazeteden takip edilebilmektedir. Muhacir gazetesinin, yaklaşık bir sene yayın hayatına kalmasına rağmen gerek şubeleri ile gerekse düzenledikleri eğlence ve müzayedeler vasıtasıyla yoğun bir şekilde çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu durum, gazetenin muhacirlerin menfaati için büyük bir gayretle mücadele ettiğini göstermektedir.

MUHACİR GAZETESİ

Gazete, 22 Aralık 1909'da İstanbul'da yayımlanmaya başlamış ve son yayımını yaptığı 1 Aralık 1910 tarihine kadar 90 sayı çıkarmıştır. Türkçe olarak haftada iki gün (Çarşamba ve cumartesi) yayımlanan gazete, 1-62. sayılar arası Muhammed Hulusi'nin, 62. sayı ile beraber Ahmed Şükrü'nün mesûl müdürlüğünde çıkmıştır. Ahmed Şükrü aynı zamanda RMİC Genel Merkezi'nin müdürü ve Sivas Seçim Daireleri'nin mebusudur. Gazetenin başyazarı Ahmed Şükrü'dür. İmtiyaz sahibi ise Prâvadili Bekir Sıtkı'dır.

Gazetenin yazarları: Lofçalı Muhammed Hulûsi, Varnalı Ahmed Hilmi, Prâvadili Bekir Sıtkı, Ahmed Şükrü, Yusuf Kenân, Ahmed Fikri, İbrahim Hakkı, Ebu'l-Bahâ ve Köstenceli Doktor İsmail İbrahim'dir. Gazetede ayrıca; İsmail Hakkı, Edhem, Vecdi, Fikri, Zühdü, Filibeli Harun er-Reşid ve Döbrüceli Şükrü adlarında birçok yazar vardır. Yine, *Basir* adıyla birçok yazı yazan ve Anadolu gezisine çıkarak Anadolu'nun çoğu şehrini dolaşan, gördüklerini *Anadolu Mektubu* başlığıyla 16 makale halinde anlatan bir muhabir vardır. Son olarak, Os-mancık (Karahisarışarki muhabiri) ve Gemici (Bulgaristan seyyar muhabiri) adlı muhabirleri vasıtasıyla yayımlanan haberler yanında birçok isimsiz yazı, yerli ve yabancı ajans haberleri ile dönemin gazetelerinden alınmış parçalar bulunmaktadır.

Yaklaşık bir sene yayımlanmış olan gazetenin son sayısında, Muhacir gazetesi idarehânesinde meydana gelen büyük bir ihtilastan (hırsızlık) bahsedilmiş ve bu sebeple 25 gün yayımlanamadığı söylenmiştir. Tekrar yayıma devam edileceği ifade edilmesine rağmen gazetenin başka sayısı çıkmamıştır (Muhacir, 1 Kanûn-ı Evvel 1910: 2).

GÖÇ EDENLERİN DURUMU VE GÖÇ TEDBİRLERİ

Göçün Gazetede Ele Alınışı

Muhacir gazetesi, muhacirlerin çektiği sıkıntıları paylaşmayı, onlara yardımcı olmayı ve yol göstermeyi amaçlamış bir gazetedir. Ancak muhacirlerin göç etmelerini teşvik etmemiş, aksine zaruret olmadıkça onlardan topraklarını bırakmamalarını istemiştir. Göç ederek Osmanlı sınırları dâhilindeki topraklara iskân edilen muhacirlere ise daima destek olmuş; hükümetin bu yöndeki icraatlarını âdeta denetlemiş ve takip etmiştir.

Gazete, Balkanlarda kalıp Osmanlı topraklarından uzakta yaşamak zorunda kalan Müslümanlara yönelik haksızlıklara ve zulümlere geniş yer vererek, bu zulümleri bütün gücüyle duyurmaya gayret etmiştir. Anlatılan vahşetlerin

gazetede kapladığı yer, oldukça büyüktür. Bahsedilen zulüm ve vahşetlere bakıldığında, özellikle Bulgarların Müslümanlara karşı acımasız davrandığı görülmür.

Muhacirlere Yapılan Yardımlar

Osmanlı Devleti, iskân ettiği muhacirlere geldikleri andan yerleşip ziraata geçtikleri zamana kadar yardım etmiş ve belirli bir iskân politikası dâhilinde hareket ederek bazı muafiyetlerde bulunmuştur (İpek, 1999: 666). İaşelerinin temin edilmesinin ve geçici ikametlerinin yapılmasının ardından arazi keşfine çıkan devlet, bir an önce ziraata geçebilmeleri ve üretici olabilmeleri amacıyla kendilerine tohum, yem ve ziraî araç yardımı yapmış; hasat olana kadar da yine ihtiyaçlarını karşılamıştır.

Muhacir gazetesinde yayımlanmış 26 Zilkâde 1323 (22 Ocak 1906) tarihli nizamnâmeye göre, muhacirler geldiğinde iaşeleri temin edilecek ve gereken masraf ödenekten karşılanacaktı (Muhacir, 7 Eylül 1910: 4). Geçici iskân mahallerinden daimî mahallerine ise ancak kendileri için inşâ edilen evler tamamlanınca geçeceklerdi. Yine, bu evlere aile itibariyle yerleştirilecekler ve hasat zamanına kadar aynî ve nakdî olarak yarımşar ta'yîn verilecekti (Muhacir, 7 Eylül 1910: 4). Ta'yînin sadece ekmekten ibaret olacağı, göçü Ramazan zamanına denk gelmiş kişilere akşam ve sahurda çorbalık pirinç verileceği söylenmiştir (Muhacir, 10 Eylül 1910: 3). Bununla birlikte 12 yaşına kadarki muhacirlere ta'yîn miktarı günlük yarımşar, 12'den yukarısına günlük birer okka olacağı ifade edilmiştir (Muhacir, 10 Eylül 1910: 3). Osmanlı Devleti, çiftçilik yapan muhacirlere çift hayvanı, tohumluk, yem ve tarla gibi yardımlar yapmanın yanı sıra sanatkâr olanları da unutmamış ve sermayelerini temin etmeye çalışmıştır. Gazetede, sanat ehline sermaye amaçlı 500'er kuruş verilmesinin hükümetçe kararlaştırıldığı yazılmıştır. Bu kararı destekleyen gazete, çiftçi için tohumluk nasıl lazımsa sanatkâr için de sermayenin o kadar gerektiğini ifade etmiştir (Muhacir, 30 Şubat 1910: 4).

GÖÇ VE İSKÂN

İskân işleminde, gelen muhacirlerin meslekleri, sayıları ve hatta evli veya bekâr oluşları dahi göz önüne alınarak hareket edilmiştir. Bununla birlikte, sadece evli olanların yerleşimi mümkün olabilmıştır. Devlet bekâr erkeklere veya ailesini bırakarak gelmiş kişilere arazi ve ev vermemiştir (Dündar, 2001: 184).

Muhacir iskânında sadece göç edenlerin vaziyetlerinin esas alınmadığı görülmür. İskân mahalleri yerleşik halkın durumu gözetilerek ve boş veya tenha

yerlerin keşfi ile seçilmiştir. Tüm bunların yanı sıra, iskân ile ilgili sorunların yaşandığı ve yerli halkın huzursuzluğuna sebep olan durumlar da meydana gelmiştir. Ancak bu sorunlar büyük meseleler haline gelmeden çözülmüştür.

Muhacirler Tarafından Kurulan Köyler

Osmanlı Devleti muhacir iskânında önce boş ve تنها yerleri ve vakıf arazilerini göz önüne alarak hareket etmiş, arazi sorunu yaşadığı zamanlarda yeni köy inşa ederek muhacirleri buralara yerleştirmiştir.

Muhacirlerin iskânı belirli bir yöntem üzerine yapılmış, birçok araziye yeni muhacir köyleri kurulmuştu (Dündar, 2000: 52). Aynı zamanda daha önce kurulmuş köy ve mahallelerin bazılarının isimleri iskândan sonra değişmiştir. Muhacir gazetesinde de birçok muhacir köyünden bahsedilmiş ve yeni kurulan köyler ilan edilmiştir. Ne var ki bütün köylerin isimleri verilmemiş, bazı haberlerde sadece bir köy oluşturulduğu belirtilmiştir.

Gazetenin verdiği nizamnâmenin 9. maddesine göre; yeni kurulan muhacir köylerine Osmanlı ailesinden unvanı büyük padişahların adları verilebilirdi. Böyle bir istek olduğu takdirde vilayet yoluyla komisyona bildirilecekti (Muhacir, 10 Eylül 1910: 3). Nitekim ilan edilen köylerin adlarına bakıldığında Mesudiye, Muradiye, Osmaniye şeklinde olduğu görülür. Yine, köylerin Mithat Paşa, Kemal Bey gibi önemli simalara atfen isimlendirildiği de olmuştur (İpek, 1994: 20).

İskân Edilen Muhacirler

Muhacir gazetesinde verilen iskânlar incelendiğinde, İstanbul'dan Erzurum'a; Konya'dan Suriye'ye kadar her bölgeye iskân yapıldığı görülür. Ancak daha ziyade Edirne ve Hüdavendigâr (merkezi Bursa) vilayetlerinin sancak ve kazalarına muhacir iskânı yapılmıştır.

Gazetede, muhacirlerin nerelere ve nasıl yerleştiği anlatılmıştır. Ayrıca iskândan sonraki vaziyetleri kontrol edilmiştir. Böylelikle gazetede perişan halde bulunduğu söylenen bir muhacir haberinin peşi sıra hükümetin ileri gelen müdüriyetleri tarafından tekzip ya da bilgilendirme yapıldığı görülmektedir. Gazete, muhacirlerin haklarını müdafaa etmekle kalmamış, tek muhacirin bile kötü bir durumla karşılaşması onu insaf çağrısında bulunmaya itmiştir. Gazetede böyle bir habere göre; Edirne'de bir memur muhacire hakaret etmiş ve kötü muamelede bulunmuştur. Bu davranışın, onların göç sebeplerini bilmemekten veya bu sebeplere inanmamaktan kaynaklandığını düşünen gazete, bilerek yapıyorsa bu durumdan muhacirin değersiz görüldüğünün anlaşılacağını söylemiş ve muhacirin değerinden bahsederek memuru insafa davet etmiştir (Mu-

hacir, 6 Mayıs 1910: 2). Yine, Edirne'ye gönderilen muhacirlerden bahsederken sekiz ay önce gelen ve hâlâ iskân edilmeyip perişan bir durumda olanların varlığından söz etmiştir. Gazetenin "*Sokak ortalarında perişan bir halde*" kaldıklarını söylemesi Dahiliye Matbuatı Müdüriyeti'ni harekete geçirmiş ve müdüriyet, gazeteye gönderdiği mektupla, haberin doğru olmadığını, sekiz ay önce gelmiş ve iskân edilmemiş muhacir bulunmadığını belirtmiştir (Muhacir, 26 Kanûn-ı Sâni 1910: 3).

Yabancı Devletlerin Muhacir Meselesine Bakışı

Muhacirlerin iskânı meselesi sadece Osmanlı'nın bir iç sorunu olarak kalmamıştır. Diğer devletler, çıkar sahalarından yapılan göçler ve buralara gönderilen muhacirler konusunda söz sahibi olmaya çalışmıştır. Şöyle ki: Yunanistan Makedonya'ya; Bulgaristan ve Rusya Doğu Rumeli'ye; Rumlar Kıbrıs'a; Rusya, İngiltere ve Fransa ise kutsal topraklara veya yakınlarına muhacir iskân edilmesine karşı çıkmıştır (Erkan, 1999: 612-631). Osmanlı Devleti'ni Hıristiyanların yaşadığı topraklara muhacir iskân etmemesi için baskı altına almaya ve bu yöndeki göçleri engellemeye çalışmışlardır. Nitekim Muhacir gazetesinde de yabancı devletlerin ve hatta Meclis-i Mebûsan'daki gayr-i Müslim mebusların karşı çıkışlarına değinilmiştir.

SONUÇ

Balkanlardan her kopan parça beraberinde binlerce insanın iskânını zorunlu hale getirmiştir. Nitekim büyük göçler genellikle askerî mağlubiyetlerin akabinde gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti bir yandan savaşların mâlî külfeti ile boğuşurken bir yandan da muhacirlerin için iâşe ve ibatelerini karşılamaya çalışmış; bu durum zaten güçsüz düşen devleti daha da zayıflatmıştır.

Osmanlı Devleti Rumeli'den gelen muhacirleri uygun mahallere yerleştirmek ve sosyal hayata çabuk uyum sağlaması için gereken her türlü tedbiri almaya çalışmıştır. Ancak onların yerleştikleri topraklara alışması zaman almıştır. İş kurdukları ya da üretici olmaya başladıkları döneme kadar birçok sıkıntı ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu sıkıntılar Muhacir gazetesi tarafından takip edilerek dile getirilmiştir. Bununla birlikte onların mağduriyetleri üzerinde hassasiyetle durulmuş, yetkililer bu sıkıntıların giderilmesi için defaatle uyarılmıştır.

Muhacir gazetesi ele alındığında Rumeli'den gelen muhacirlerin hem gelme sebepleri hem de geldikten sonraki dönem içerisinde yaşadıkları net bir biçimde görülebilmektedir. Yine, Rumeli Muhâcirîn-i İslâmiye Cemiyeti gibi muhacirlerin menfaati gözetilerek, yardım amaçlı kurulmuş cemiyetler, bu cemiyetlerin faaliyetleri ve o dönemde meydana gelen gelişmeler hakkında da bilgi edinilmesi mümkündür. ©

KAYNAKLAR

MUHACİR

SABAH

- AĞANOĞLU, H. Y., (2001), *Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanların Makûs Talihi Göç*, İstanbul, Kum Saati Yayınları, 1. Baskı.
- AYIN, F., (1993), "1878 (H. 1295)'de Osmanlı Devleti'nde Meydana Gelen Göç Hareketleri ve Göçmenlerin İskânı", *Askeri Tarih Bülteni*, Ankara, S. 34, s. 33-41.
- DOĞANAY, H., (1980), "Dıştan Anadolu'ya Göçün Nüfus Artışı Üzerindeki Etkilerine Genel Bir Bakış (1783-1976)", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, Ankara, S.12, s. 351-378.
- DÜNDAR, F., (2000), "Balkan Savaşı Sonrasında Kurulmaya Çalışılan Muhâcir Köyleri", *Toplumsal Tarih*, Ekim, S.82, s. 52-54.
- _____, (2001), *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1. Baskı.
- ERKAN, S., (1999), "XIX. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devleti'nin Göçmenleri İskân Politikasına Yabancı Ülkelerin Müdahaleleri", *Osmanlı*, Edit. Güler Eren, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, C.4, s. 612-631.
- HALAÇOĞLU, A., (2002), "Bulgar Mezalimi", *Türkler*, Edit. Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, C.13, s. 308-315.
- İPEK, N., (1994), *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- _____, (1999), "93 Muhacereti", *Osmanlı*, Edit. Güler Eren, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, C.4, s. 661-668.
- KASABA, R., (1998), "Göç ve Devlet Bir İmparatorluk-Cumhuriyet Karşılaştırması", *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Problemler, Araştırmalar, Tartışmalar (I. Uluslar arası Tarih Kongresi, 24-26 Mayıs 1993)*, İstanbul, Yay. Haz. Hamdi Can Tuncer, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 336-343.
- MARANKİ, A., (1993), *Balkan Mezalimi*, İstanbul, Timaş Yayınları.
- TUNAYA, T. Z., (1984), *Türkiye'de Siyasal Partiler*, İstanbul, Hürriyet Vakfı Yurt Yayınları, C.I, 1. Baskı.
- ÜLMAN, H., (basım tarihi yok), "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Dış Politika ve Doğu Sorunu", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul, İletişim Yayınları, C.I, s. 272-288.
- YILMAZ, M., (1999), "XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Muhaciri İskân Politikası", *Osmanlı*, Ankara, Edit. Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, C.4, s. 587-602.